

JOSÉ MAURO DE
VASCONCELOS

Şeker
Portakalı

Çeviri: EMRAH İMRE

134. BASKI

♥ can
modern

JOSÉ MAURO DE
VASCONCELOS

ŞEKER
PORTAKALI

Can Modern

O meu pé de laranja lima, José Mauro de Vasconcelos

© 1968, Companhia Melhoramentos de São Paulo, Brezilya

© 1983, Can Sanat Yayınları A.Ş

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 1983

134. basım: Mart 2019, İstanbul

Bu kitabın 134. baskısı 50000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Emrah Serdan

Düzeltilti: Aylin Samancı Elmasdağ, Ebru Aydın

Mizanpaj: Atahan Sıralar

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak baskı, iç baskı ve cilt: Pasifik Ofset

Cihangir Mah. Baha İş Merkezi A Blok

Haramidere-İstanbul

Sertifika No: 12027

ISBN 978-975-07-3860-9

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750738609

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

JOSÉ MAURO DE
VASCONCELOS
ŞEKER
PORTAKALI

ROMAN

Portekizce aslından çeviren

Emrah İmre

♥can

José Mauro de Vasconcelos'un Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Güneşi Uyandırılm, 1983

Kayığım Rosinha, 1983

Yaban Muzu, 1984

Kardeşim Rüzgâr, Kardeşim Deniz, 1985

Delifşek, 1993

Çıplak Sokak, 1994

Kırmızı Papağan, 1998

JOSÉ MAURO DE VASCONCELOS, 26 Şubat 1920'de, Rio de Janeiro'nun Bangu Mahallesi'nde doğdu. Yarı yerli, yarı Portekizli yoksul bir ailenin on bir çocuğundan biriydi. Ailenin yoksulluğu nedeniyle çocukluğunu Brezilya'nın kuzeydoğusundaki Natal kentinde, akrabalarının yanında geçirdi ve okumayı tek başına öğrendi. Resim, hukuk ve felsefe alanında öğrenim görmek istediye de vazgeçti. Natal'da iki yıl tıp eğitimi aldı. Çeşitli işlerde çalıştı. Boks antrenörlüğü, muz taşıyıcılığı, gece kulübünde garsonluk, ırgatlık, balıkçılık yaptı. Bir süre Kızilderililer arasında yaşadı. 1942'de yazdığı ilk romanı *Yaban Muzu*'yla eşine az rastlanır anlatıcılık yeteneğini ortaya koydu. Ardından *Şeker Portakalı*, *Güneşi Uyandırılım*, *Kayığım Rosinha*, *Kardeşim Rüzgâr Kardeşim Deniz*, *Delifişek*, *Çıplak Sokak* gibi romanlarıyla ünü Brezilya sınırlarını aştı. Bugün yapıtları birçok ülkede büyük ilgiyle okunan yazar, 24 Temmuz 1984'te São Paulo'da öldü.

EMRAH İMRE, 1980'de İstanbul'da doğdu. Auckland Üniversitesi'nde Dilbilim ve Karşılaştırmalı Edebiyat öğrenimi gördü. İngilizce, Portekizce, İspanyolca ve Fransızcadan çeviriler yaptı. José Saramago, Gabriel García Márquez, Luisa Valenzuela, Mario Vargas Llosa, Carlos Fuentes, Virginia Woolf, Luis Sepúlveda, Gilbert Adair, Daniel Galera, Samanta Schweblin, César Aira gibi yazarların eserlerini Türkçeye çevirdi. 2011'den beri Can Yayınları'nda editörlük yapan Emrah İmre, İsviçre ve Yeni Zelanda'dan sonra yaşamını Brezilya'da sürdürmektedir.

Mercedes Cruaães Rinaldi
Erich Gemeinder
Francisco Marins
ve hatta
Helene Rudge Miller (Piu-Piu!)
ve unutmadan
Sevgili “ođlum”
Fernando Seplinsky'ye

*

Asla ölmeyen
Ciccillo Matarazzo
Arnaldo Magalhães de Giacomo'ya

*

Hasretle andığım kardeşim Luís'e,
yani Kral Luís'e ve ablam Glória'ya;
Luís yaşamaktan yirmi yaşında vazgeçti, Glória ise yirmi
dördünde hayatın yaşamaya değmediğine karar verdi. Altı
yaşımdayken bana şefkatin anlamını öğreten Manuel
Valadares'i de aynı şekilde hasretle anıyorum...
Hepsi huzur içinde yatsın!
ayrıca bir de
Dorival Lourenço da Silva
(Dodô, ne hüçün öldürür insanı ne de hasret!..)

Birinci Kısım

Noel'de bazen
Bebek Şeytan doğar

Birinci Bölüm

Hayatın kâşifi

Sokakta el ele geziniyorduk, hiç acelemiz yoktu. Totoca bana yaşamı öğretmekteydi. Bense halimden gayet memnundum, çünkü abim elimden tutmuş bana hayatı öğretmekteydi. Ama evin dışında öğretiyordu. Çünkü evdeyken her şeyi yalnız başıma öğrenip yalnız başıma yapar, böyle olunca da hep hata yaparak sonunda şamarı yerdim. Kısa bir süre öncesine kadar kimse bana vurmazdı. Derken yaptıklarımı keşfettiler ve benim itin teki olduğumu, şeytandan farkım olmadığını, rengi bozuk olduğumu söyler oldular. Hiç umurumda değildi. O sırada sokakta olmasaydım şarkı söylemeye bile başlayabilirdim. Şarkı söylemek güzeldi. Totoca şarkı söylemenin ötesinde, ıslık çalmayı bilirdi. Bense onu ne kadar taklit etmeye uğraşsam da hiç ses çıkaramazdım. Totoca üzül-meyeyim diye bunun normal olduğunu, ağzımın henüz ıslık çalacak kadar gelişmediğini söylerdi. Ben de yüksek sesle şarkı söyleyemediğim için içimden söylerdim. Tu-haf bir şeydi ama yaptıkça daha fazla hoşuma gidiyordu. Annemin ben küçükük bir bebekken söylediği bir şarkıyı hatırlıyordum. Güneşten korunmak için başına bir bez bağlayıp çamaşır teknesinin başına geçerdi. Beline bir önlük bağlar, saatler boyunca çamaşırлары köpürte köpürte çitilerdi. Sonra yıkadıklarını sıkıp çamaşır ipine götü-

rürdü. Hepsini bambuların arasına gerili ipe dizerdi. Bütün çamaşırlar aynı muameleden geçerdi. Evin bütçesine katkıda bulunmak için Dr. Faulhaber'in evinden gelen çamaşırları da o yıkarı. Annem uzun boylu, sıska ama çok güzel bir kadındı. Koyu yanık tenli, dümdüz kara saçlıydı. Saçları açıkken beline kadar inerdi. En sevdiğim yanısa şarkı söylemesiydi, ne zaman söylese öğrenmek için yanına sokulurdum.

Denizci, denizci,
Kalpsiz denizcim benim ah,
Senin yüzünden denizci,
İneceğim mezara...

Dalgalar vuruyordu
Kumlarda köpürüyordu
Gitti uzaklara denizci
Nasıl da severdim onu ah...

Denizcinin sevgisi
Yarım saat sürer
Demir alınca gemi
Denizci yoluna gider...

Dalgalar vuruyordu...

Bu şarkıyı her duyduğumda sebebini çözemediğim bir hüzne kapılırdım.

Totoca'nın elimi sertçe çekmesiyle kendime geldim.

"N'oldu, Zezé?"

"Hiç. Şarkı söylüyordum."

"Şarkı mı?"

"Evet."

"Demek ki kulaklarım sağır olmuş."

Acaba insanın içinden de şarkı söyleyebildiğini bilmiyor olabilir miydi? Sesimi çıkarmadım. Bilmiyorsa benden öğrenecek değildi.

Rio-São Paulo Otoyolu'nun kıyasına gelmiştik. Oradan her türlü araç geçirdi: kamyonlar, otomobiller, arabaları, bisikletler..

"Bak, Zezé, bu kısım önemli. Geçmeden önce iyice bakmamız lazım. Önce bir yana, sonra öbür yana. Ve şimdi!"

Koşarak otoyolun karşı tarafına geçtik.

"Korktun mu?"

Korkmuştum korkmasına, ama başımı hayır anlamında salladım.

"Yeniden beraber geçeceğiz. Sonra da öğrenmiş misin görmek istiyorum."

Tekrar karşıya geçerek başladığımız yere döndük.

"Şimdi yalnız başına geçeceksin. Hiç korkma, çünkü küçük olsan da yakında adam olacaksın."

Kalbim gümbürdemeye başladı.

"Şimdi. Hadi!"

Bir solukta ileri atıldım. Karşıya geçip biraz bekledim ve Totoca dönmeme işaret etti.

"İlk sefer için çok başarılıydın. Ama bir şeyi unuttun. Geçmeden önce araba geliyor mu diye iki tarafa da bakmalısın. Ben her seferinde sana işaret vermek için yanında olmayacağım. Dönüşte biraz daha tekrarlarız. Şimdi gidelim, sana göstereceğim bir şey var."

Elimi kavradı ve yavaş adımlarla yeniden yola koyulduk. Daha önceden duyduğum bir ifade zihnimde dönüp duruyordu.

"Totoca."

"Ne var?"

"Aklımız erince, erdiğini hisseder miyiz?"

"Ne saçmalıyorsun be?"

“Edmundo Dayım öyle dedi. Aklımın her şeye çabuk ereceğini, tam bir ‘akıl küpü’ olduğumu söyledi. Ama ben hiçbir şey hissetmiyorum.”

“Edmundo Dayı serseminki. Kafanı bir sürü zırvayla dolduruyor.”

“Hiç de sersem değil. Çok bilgili. Ben de büyüyünce bilgili olmak, şair olmak ve papyon takmak istiyorum. Bir gün papyonlu bir resim çektireceğim.”

“Neden papyon?”

“Çünkü papyonsuz şair olmaz. Edmundo Dayı’nın bana gösterdiği dergilerdeki şairlerin hepsi papyonlu.”

“Zezé, onun söylediği her şeye inanmayı bırak artık. Edmundo Dayı biraz tırlaktır. Biraz da yalancıdır.”

“O... çocuğu mudur yani?”

“Küfrede ede yediğin dayakları unuttun galiba; Edmundo Dayı o dediğinden değil. Ben tırlak dedim. Biraz delidir yani.”

“Yalancıdır da dedin.”

“İkisi alakasız şeyler.”

“Bal gibi de alakalı. Geçen gün babam Severino Efendi’yle konuşuyordu, hani beraber kâğıt oynadığı adam, işte ona Labonne Efendi’den bahsederken, ‘O... çocuğu ihtiyar, deli gibi yalan söylüyor,’ dedi. Ama kimse ağzına tokadı yapıştırmadı.”

“Büyükler söyleyebilir, zararı yok.”

Bir an sustuk.

“Edmundo Dayı o dediğinden değil... Tırlak ne demekti, Totoca?”

Parmağını şakağına götürüp makara gibi çevirdi.

“Hiç de değil. O iyi kalpli biri, bana bir sürü şey öğretiyor, hem bugüne kadar bana sadece bir kez vurdu, onda da çok sert vurmadı.”

Totoca bunu duyunca sıçradı.

“Sana vurdu mu? Ne zaman?”

“Bir gün çok azgınlık ettiğimde Glória beni Dindinha'nın evine yolladı. Dayım oradaydı, gazetesini okumak istiyor ama gözlüğünü bir türlü bulamıyordu. Aradı durdu, bulamadıkça öfkeleni. Dindinha'ya sordu, ama o da bulamadı. İkisi beraber evin altını üstüne getirdiler. Sonra ben gözlüğün yerini bildiğimi, misket almam için biraz bozukluk verirse gösterebileceğimi söyledim. Askıdaki yeleğinin cebinden birkaç bozukluk çıkardı. 'Gidip getirirsen vereceğim,' dedi. Kirli çamaşır sepetine gidip gözlüğünü çıkardım. Dayım bunu görünce küfrü bastı. 'Demek sen sakladın, vay hergele!' Kıcıma şaplağı indirdi ve verdiği bozukluğu geri aldı.”

Totoca güldü.

“Evde dayak yememek için oraya gidiyorsun, orada da dayak yiyorsun. Biraz acele edelim, bu gidişle akşama kadar varamayacağız.”

Ben Edmundo Dayımı düşünmeyi sürdürdüm.

“Totoca, çocuklar emekli midir?”

“Ne?”

“Edmundo Dayı hiçbir şey yapmadan para kazanıyor. Çalışmasa da belediye ona her ay para ödüyor.”

“N'olmuş yani?”

“Çocuklar da hiçbir şey yapmazlar, bütün gün yiyip uyur, üstüne bir de anne babalarından para alırlar.”

“Emeklinin anlamı başka, Zezé. Emekli, geçmişte çok fazla çalışmış, saçları ağarmış ve Edmundo Dayı gibi ağır aksak yürüyen kişilere denir. Hadi artık, zor şeylere kafa yormayı bırakalım. Çok istiyorsan buyur git, ondan öğren. Ama bana bunlarla gelme. Öbür çocuklar gibi ol. Küfür bile edebilirsin, ama kafacığını böyle zor şeylerle doldurmayı bırak. Yoksa bir daha seninle sokağa çıkmam.”

Biraz somurttum, konuşma isteğim sönmüştü. Şarkı söyleyesim de kalmamıştı. İçimde şakıyan kuş uzaklara uçmuştu.

Durduk ve Totoca bir evi işaret etti.

“Şurası. Beğendin mi?”

Alelaide bir evdi. Duvarları beyaz, pencereleri ma-
viydi. Her tarafı kapalı, suspus duruyordu.

“Beğendim. Ama niye buraya taşınmamız gerekiyor?”

“Sürekli taşınmak iyidir.”

Bahçe çitinin ardından bakınca bir tarafta bir mango
ağacı, öbür taraftaysa bir demirhindi ağacı görünüyordu.

“Güya her şeyi öğrenmek istiyorsun ama evde yaşa-
nan dramı ruhun bile duymuyor. Babam işsiz, değil mi?
Altı ay önce Mr. Scottfield’le dalaşınca işten kovuldu.
Lalá’nın fabrikada çalışmaya başladığını fark etmedin mi?
Annemin İngiliz Değirmeni’nde çalışmak için her gün
şehre gittiğini bilmiyor musun? Anlasana sersem. Bütün
bunlar para biriktirip bu yeni evin kirasını ödeyebilmek
için. Öbür evin kirasını babam tam sekiz aydır ödemedi.
Sen böyle üzücü konuları anlayamayacak kadar küçük-
sün. Ama ev bütçesine katkıda bulunmak için benim de
ayinlerde yardımcılık ederek çalışmam gerekecek.”

Sustu ve öylece durdu.

“Totoca, kara panterle iki dişi aslanı da buraya geti-
recekler mi?”

“Getirecekler tabii. Kümesi sökme işi köleniz olan
bendenize düşecek.”

Yüzünde şefkatle acıma arası bir ifadeyle bana baktı.

“Hayvanat bahçesini söküp buraya kurma işi de
bana düşecek,” dedi.

Bunu duyunca rahatladım. Çünkü dediği gibi olma-
saydı küçük kardeşim Luís’le oynamak için başka bir
oyun uydurmam gerekecekti.

“Gördün işte, Zezé, ben senin dostunum. Artık bana
o bahsettiğin şeyi nasıl öğrendiğini anlatabilirsin...”

“Yemin ederim bilmiyorum, Totoca. Sahiden bilmi-
yorum.”

“Yalan söylüyorsun. Birinden öğrenmiş olmalısın.”

“Kimseden öğrenmedim. Kimse bana öğretmedi. Jandira'nın dediği gibi şeytan vaftiz babamsa ve uykumda o öğrettiyse bilemem.”

Totoca'nın kafası karışmıştı. İlk başta anlatayım diye kafama birkaç kez çakmıştı. Halbuki ben anlatmamı istediği şeyin ne olduğunu bile bilmiyordum...

“Böyle şeyler kendi kendine öğrenilmez,” dese de mantığına sığmıyordu, çünkü sahiden de kimseden bir şey öğrendiğimi gören olmamıştı. Tam bir muammaydı.

Önceki hafta başıma gelen bir olayı hatırladım. Bütün aile şaşkına dönmüştü. Her şey Dindinha'nın evinde, gazetesini okuyan Edmundo Dayımın yanına oturduğumda başlamıştı.

“Dayıcığım.”

“N'oldu, yavrum?”

Yaşı ilerlemiş bütün büyüklerin yaptığı gibi gözlüğünü burnunun ucuna indirmişti.

“Siz okumayı ne zaman öğrendiniz?”

“Aşağı yukarı altı-yedi yaşındayken.”

“Peki insan beş yaşındayken okuyabilir mi?”

“Okur okumasına ama çocuğun yaşı henüz küçük olduğundan kimse öğretmeye yanaşmaz.”

“Siz okumayı nasıl öğrendiniz?”

“Herkes gibi, alfabe kitabından. B'ye A'yı ekleyip BA yaparak.”

“Herkes böyle mi öğrenmelidir?”

“Bildiğim kadarıyla evet.”

“Herkes ama herkes mi?”

Beni kuşkuyla süzmüştü.

“Evet, Zezé, öğrenmek için herkesin öyle yapması lazım. Şimdi bırak da gazetemi okuyayım. Git bak bakalım, bahçenin öbür ucundaki guava ağacı meyve vermiş mi?..”

Gözlüğünü düzeltmiş ve dikkatini gazetesine verme-ye çalışmıştı. Ama ben yanından ayrılmamıştım.

“Çok yazık!..”

Sızlanmam öyle içtendi ki dayım gözlüğünü tekrar burnunun ucuna indirmişti.

“Ne yapsam boş, sen bir şeyi kafaya taktın mı...”

“Sırf size bir şey anlatmak için ta evden buraya kadar bir sürü yol teptim.”

“O zaman anlat bakalım.”

“Hayır. Böyle olmaz. Önce emekli maaşınızı ne zaman alacağınızı öğrenmem lazım.”

“Yarıncan sonraki gün.”

Şefkatle gülümseyip gözlerini üstüme dikmişti.

“Peki yarıncan sonraki gün ne zaman?”

“Cuma.”

“Peki cuma günü şehirden dönerken bana bir Ay Işığı getirebilir misiniz?”

“Ağır ol bakalım, Zezé. Neymiş bu Ay Işığı dediğin?”

“Sinemada gördüğüm beyaz bir atın ismi. Sahibinin adı Fred Thompson. Eğitilmiş bir at.”

“Yani sana tekerlekli bir at getirmemi mi istiyorsun?”

“Hayır, dayıcığım. Tahta at kafalarından istiyorum, hani şu dizginli olanlardan. Bir değneğin ucuna takıp dörtnala koşturayım diye. Alıştırma yapmam lazım, çünkü bir gün sinemada çalışacağım.”

Dayım hâlâ gülümsemekteydi.

“Anladım. Peki getirirsem benim elime ne geçecek?”

“Ben de sizin için bir şey yaparım.”

“Öper misin?”

“Öpmeyi pek sevmem.”

“Sarılır mısınız?”

Bunun üstüne içim ezilerek Edmundo Dayıma bakmıştım. Küçük kuşum içimde bir şeyler fısıldamıştı. Derken aklıma önceden defalarca duyduğum şeyler gelmiş-

ti... Edmundo Dayım karısından ayrılmıştı ve beş çocuğu vardı... Yapayalnız yaşıyor ve hep ağır aksak yürüyordu... Acaba çocuklarını özlediği için mi böyle yürüyordu? Çocukları bir kez olsun onu ziyaret etmemişlerdi.

Masanın etrafından dolanıp yanına gelmiş ve boyuna sımsıkı sarılmıştım. Beyaz saçlarının alınıma yumuşacık süründüğünü hissetmiştim.

“Sarılmam at için değil. At karşılığında yapacağım şey başka. Okuyacağım.”

“Sen okumayı biliyor musun, Zezé? Hayrola? Kimden öğrendin?”

“Kimseden.”

“Beni işletmeye mi çalışıyorsun?”

Yanımdan ayrılıp kapıya gitmiş ve çıkmadan şöyle demiştim:

“Cuma günü atımı getirirseniz görürsünüz okumayı bilip bilmediğimi!”

Sonradan akşam olup da Jandira gazyağı lambasını yaktığında –çünkü faturayı ödemeyince şirket elektriğimizi kesmişti– ben “yıldız”ı görmek için ayaklarımın ucunda yükselmiştim. Duvara asılı bir kâğıtta bir yıldız resmi vardı, altındaysa evi korumak için bir dua yazılıydı.

“Jandira, beni kucağına alsana, şurayı okuyacağım.”

“Dalgayı bırak, Zezé. Çok işim var.”

“O zaman beni kaldır da gör okumayı bilip bilmediğimi.”

“Bana bak, Zezé, hinlik peşindeysen fena olur.”

Beni kucağına alıp kapının hizasında kaldırmıştı.

“Oku bakalım. Görelim.”

Sahiden de okuyuvermiştim. Tanrı'nın evi kutsayıp kötü ruhları kovmasını dileyen duayı baştan sona okumuştum.

Jandira beni yere indirmişti. Ağzı bir karış açık kalmıştı.

"Ne güzel bir şeker portakalı fidanıymış bu! Hem bak, dikenini de yok. Pek de kişilik sahibiymiş, şeker portakalı olduğu ta uzaktan belli. Ben senin boyunda olsaydım başka şey istemezdim."

"Ama ben büyük bir ağaç istiyordum."

"İyi düşün, Zezé. Henüz gencecik bir fidan bu. Bir gün koca bir ağaca dönüşecek. Seninle beraber büyüyecek. İki kardeş gibi iyi anlaşacaksınız. Dalını gördün mü? Bir tanecik dalı olsa da sanki özellikle senin binmen için hazırlanmış bir ata benziyor."

Brezilya edebiyatının klasiklerinden *Şeker Portakalı*, José Mauro de Vasconcelos'un başyapıtı kabul edilir. Yetişkinler dünyasının sınırlamalarına hayal gücüyle meydan okuyan Zezé'nin yoksulluk, acı ve ümit dolu hikâyesi yazarın çocukluğundan derin izler taşır.

Beş yaşındaki Zezé hemen her şeyi tek başına öğrenir: sadece bilye oynamayı ve arabalara asılmayı değil, okumayı ve solak şarkıcılarının ezgilerini de. En yakın sırdaşıysa, anlattıklarına kulak veren ve Minguinho adını verdiği bir şeker portakalı fidanıdır...

Şeker Portakalı'nin başkahramanı Zezé'nin büyüdüğü yaşadığı serüvenleri, yazarın *Güneşi Uyandırılım* ve *Delifışek* romanlarında izleyebilirsiniz.

